

Artikel

Johan Kolsteeg

De lakmoesproef van een culturele democratie

Naar een inclusief lokaal cultuurbeleid

Hoe kunnen we lokaal cultuurbeleid richten op zowel toegankelijkheid van het aanbod als representatie van diverse culturele leefwerelden? Kan de regio hier een belangrijke rol in spelen?

In *Boekman* 129 bespreken Koen van Eijck en Evert Bisschop Boele aspecten van inclusiviteit in de cultuur (Eijck 2021, Bisschop Boele 2021). Bisschop Boele gaat in op de vaardigheden die een maker nodig heeft in een relatie met publiek en Van Eijck kijkt naar het onderscheid tussen democratisering van cultuur en culturele democratie.

Nadat de discussie verschoof van de noodzaak van intercultureel naar inclusief cultuurbeleid (Delhaye 2018), is nu de vraag hoe representatief het beleid eigenlijk is. Wat is er nodig om lokaal cultuurbeleid te richten op zowel toegankelijkheid van het aanbod als representatie van diverse culturele leefwerelden? Dit soort beleid heeft drie kenmerken. Ten eerste een bewustzijn van onderliggende discursieve en politieke machtsdynamieken rondom inclusie. Ten tweede zouden in het beleidsvormende proces verschillende culturele werelden zelf aan het woord moeten komen. En ten derde zou het beleid succesvolle praktijk gedegen moeten ondersteunen.

Centraal en lokaal debat

Twee doelstellingen voor cultuurbeleid uit *Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur* (Raad voor Cultuur 2019) zijn hier relevant: doelstelling 2, iedereen heeft toegang tot cultuur, en doelstelling 4, er is 'een veilige haven waar cultuur kan reflecteren op de samenleving in een rijke meerstemmigheid' (Ibid., 31). De twee zijn aan elkaar verbonden: als slechts een klein deel van de bevolking gebruikmaakt van het gesubsidieerde culturaanbod komt ook het debat in gevaar.

De begrippen toegankelijkheid en (kritisch) debat staan voor het denken vanuit respectievelijk het gecanoniseerde culturele aanbod en culturele ervaringen. Het laatste erkent het belang van een culturele canon maar ziet daarnaast dat we waarde geven aan cultuur als die betekenis heeft voor onze leefwereld. Canonieke cultuur heeft daarin niet langer het primaat (Eijck et al. 2018), en ook centrale regie op het denken over cultuurgebruik is niet meer vanzelfsprekend. Het beleid 'redeneert vooral vanuit nationale subsidiestructuren', terwijl spelers op een lokaal niveau beter 'rekening [kunnen] houden met de samenstelling en behoefte van de bevolking' (Raad voor Cultuur 2017, 9).

De culturele ervaring als uitgangspunt voor het ontwikkelen van lokaal beleid ten behoeve van een verbeterde cultuurparticipatie vereist dat we de niet-deelnemer beter begrijpen en zien hoe die in het landelijke beleidsdiscours wordt geconstrueerd. Dat het denken over inclusiviteit van cultuurbeleid vaak van boven komt (Eijck et al. 2018, Jancovich et al. 2020) bemoeilijkt de 'de-constructie' van de niet-deelnemer. De cultuurproductie die overheden ondersteunen krijgt immers daardoor een canonieke status; als er sprake is van onvolkomen representatie ervan (de Raad voor Cultuur en het ministerie beoordeelen de canonieke cultuur, zowel makers als bezoekers, als niet divers genoeg) dan is juist het overheidsstempel een belemmering om dat gebrek aan te pakken (Brook et al. 2020). Daarom vraagt de Raad voor Cultuur zich niet alleen af waarom gesubsidieerd aanbod het zo lastig heeft een divers publiek te bereiken, maar ook waarom het commerciële circuit dit wel voor elkaar krijgt (Raad voor Cultuur 2019, 41).

'Toegang tot cultuur' is dus eigenlijk 'toegang tot cultuur die betekenis voor ons heeft'. Dat een verschuiving naar een betekenisgeoriënteerd perspectief consequenties heeft voor de keuzes in overheidsondersteuning suggereren ook Van Eijck en Bisschop Boele (Eijck et al. 2018). De Raad voor Cultuur beoordeelt dat als 'te rigoureuus' (Raad voor Cultuur 2019), maar eigenlijk is dit pas het begin van een fundamenteel gesprek over discursieve praktijken rond begrippen als cultuur, inclusiviteit en identiteit. Dat dit politiek gevoelig ligt wordt geïllustreerd door de rol van immaterieel erfgoed in de invulling van 'doelstelling 4'.

Het politieke debat over culturele diversiteit kent twee denkrichtingen: cultuur als platform om 'ons en elkaar beter te begrijpen' (D66 2021, 38) of als platform voor het verdedigen van 'plaatselijke tradities, folklore en cultuur' (Boer-BurgerBeweging 2021) zoals 'verenigingen, schutterijen en gildes' (Aartsen 2019). Beide maken gebruik van het begrip immaterieel erfgoed, dat werd geactiveerd met de ondertekening van een Unescoverdrag dat immaterieel erfgoed ziet als drijvende kracht achter diversiteit en duurzame ontwikkeling (Rosenthal 2011, 1).

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) maakt immaterieel erfgoed synoniem aan volkscultuur en verbindt dat →

aan diversiteit en identiteit: 'Volkscultuur (immaterieel erfgoed) is wat mensen samen beoefenen en wat hen verbindt. Dat is van betekenis voor ons gesprek over identiteit en diversiteit' (Engelshoven 2018, 10). De uitkomst van dit discursieve spel is dat doelstelling 4 een compromis wordt van cultuur als plaats voor een 'meerstemmig historisch democratisch bewust-zijn' met erfgoed als 'anker' (Raad voor Cultuur 2019, 108). Dat anker lijkt het schip van diversiteit vooralsnog op zijn plaats te houden, zolang lokale volkscultuur in het nationale debat in oppositionele en diversiteitsceptische zin wordt ingezet, overigens op basis van een verdrag waarin een term als volkscultuur helemaal niet voorkomt.

Tegenwicht voor deze top-downconstructie van lokale culturele betekenisgeving is opnieuw het ervaringsgerichte perspectief: het vergroten van het cultureel kapitaal en vooral het 'oprekken van de definitie van cultureel kapitaal' (Ibid., 43) door lokale '(sub)gemeenschappen' en hun geschiedenissen ruimte te geven in het landelijk cultuurbestel. Zo wordt de regio geactiveerd voor de ontwikkeling van een representatief en democratisch cultuurbeleid.

De regio aan tafel

Representatie draait om het zichtbaar maken van het onzichtbare en is daarbij een vitaal element van de relatie tussen democratie en cultuur. Een opvatting van culturele democratie die is gebaseerd op de kracht van de plurale samenleving zelf vinden we in het *Porto Santo Charter*, een gezamenlijke verklaring in april 2021 vastgesteld door het Portugese voorzitterschap van de Europese Unie (EU) (República Portuguesa et al. 2021). Het vergaande charter ziet culturele hiërarchieën als stigmatiserend en pleit voor het democratiseren van besluitvormingsprocessen rond cultuur.

De regio heeft de sleutel om in een ook in Nederland cultuurgevoelige centrum-periferie-hiërarchie de betekenis van concepten als identiteit en kwaliteit te representeren. De rol van de regio in het realiseren van representatief cultuurbeleid gaat dan ook verder dan een sterkere positie in het 'arrangement' van lokale, regionale en landelijke overheden dat de Raad voorstelt (2017). Kolsteeg et al. (2018) vonden in een verkenning dat cultuur- en beleids-

professionals het belangrijker vinden dat regionale invulling van centrale begrippen als cultuur en kwaliteit in het debat gerepresenteerd worden.

De overweging dat de ander aan het woord moet komen om te zien hoe fundamentele concepten (zoals kunst, kwaliteit, waarde) verschillend kunnen worden begrepen en culturele verschillen productief te maken in een debat over maatschappelijke cohesie, leeft al langer in de culturele praktijk. Maar deze benadering zou een ingrijpende verandering betekenen voor de democratisering van het belangrijkste proces in cultuurbeleid: besluitvorming omtrent subsidies. Rapper en ondernemer Kevin de Ramdamie wees er in 2018 in *Boekman* nog op dat er pas verandering komt als cultureel diverse creatieven met beleidsmakers aan tafel kunnen om te praten over waar het geld naartoe gaat (Meulen 2018). Zo deed ook de internationale theaterkoepel IETM (Ilić et al. 2021) onderzoek onder professionals naar de contouren van een 'fair funding' en 'participatory grant making' praktijk. Hierin zijn subsidiegevers zich bewust van machtsrelaties en proberen die zo transparant mogelijk te adresseren in programma's, en trekken overheid en sector op als partners, op basis van een vertrouwensrelatie in plaats van een controle-relatie.

De rol van de regio
in het realiseren van
representatief cultuur-
beleid gaat verder
dan een sterkere positie
in het 'arrangement'
van lokale, regionale
en landelijke overheden
dat de Raad voorstelt

De praktijk ondersteunen

Vertrouwen in de praktijk is het derde kenmerk van een democratisch cultuurbeleid. De Raad voor Cultuur adviseert al meer maatwerk in de ondersteuning van instellingen. Wat zou dat betekenen? Net zoals niet-gerepresenteerden aan het woord moeten kunnen komen zou het uitgangspunt van beleid moeten zijn dat organisaties de ruimte krijgen actief te onderzoeken hoe zij binnen hun eigen context en praktijk toegankelijkheid en representativiteit kunnen vormgeven. Praktijken van inclusiviteit en representativiteit bestaan immers al en zijn per definitie gericht op het organiseren van lokale culturele betekenisgeving, bijvoorbeeld in de cultuurankermethodiek van De Gast en Quispel (2021), in het werk dat cultuurmanagers doen in de 'interspaces' tussen maatschappelijke en culturele velden (Föhl et al. 2016), en in culturele organisaties die de relatie met hun directe omgeving radicaal bevragen (Kolsteeg 2019).

Ook hierover doet het *Porto Santo Charter* aanbevelingen: organisaties die de concrete voorwaarden scheppen voor het bevorderen van culturele democratie en het bereiken van ondergerepresenteerde groepen verdienen ondersteuning. De manier waarop zij hun doelstellingen bereiken zou daarbij secundair moeten zijn bij de afweging tot subsidiëring, met inachtneming van de (culturele) diversiteit van de organisaties en niet-institutionele praktijken. Deze beoordeling 'iuxta propria principia' geeft organisaties autonomie in hun aanpak en maakt hen de bron van een continu gesprek over de inhoud van culturele betekenisgeving op lokaal niveau, in relatie tot de rol van een centrale overheid.

Verder onderzoek nodig

Het waarderen en emanciperen van cultuurervaringen kan bedoeld zijn als depolariserend, maar zet ook de deur open naar diversiteits-sceptisch traditionalisme, identiteitspolitiek en mediocratie. Het aangaan van deze discussie is de lakmoesproef van een culturele democratie. Ook zijn er talloze aspecten van een cultuurdemocratisch bestel in deze bijdrage buiten beschouwing gebleven. Zo vereist de vraag hoe toegang tot het bestel concreet kan worden georganiseerd maatschappelijke discussie en verder onderzoek. •

Literatuur

- Aartsen, J.J. van (2019) *Motie van het lid Aartsen*. Tweede Kamer 35000 VIII, nr. 94.
- Bisschop Boele, E. van (2021) 'Pleidooi voor een breder palet aan relaties met het publiek'. In: *Boekman*, jrg. 33, nr. 129, 10-15.
- BoerBurgerBeweging (2021) 'BoerBurgerBeweging is voorstander van plaatselijke tradities, folklore en cultuur'. Op: boerbürgerbeweging.nl.
- Brook, O., D. O'Brien en M. Taylor (2020) *Culture is bad for you: inequality in the cultural and creative industries*. Manchester: Manchester University Press.
- D66 (2021) *Een nieuw begin: laat iedereen vrij, maar niemand vallen: verkiezingsprogramma 2021-2025*. Den Haag: D66.
- Delhay, C. (2018) 'Inclusiviteit in het post-multiculturalismetijdperk'. In: *Boekman*, jrg. 30, nr. 115, 8-11.
- Eijck, K. van (2021) 'Ander publiek vereist vooral ander aanbod'. In: *Boekman*, jrg. 33, nr. 129, 4-7.
- Eijck, K. van en E. Bisschop Boele (2018) *Van de canon en de mug: een inventarisatie van inzichten rondom de culturele niet-bezoeker: notitie geschreven in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap*. S.l.: s.n.
- Engelshoven, I. van (2018) *Cultuur in een open samenleving*. Tweede Kamer 32820, nr. 221.
- Föhl, P.S., G. Wolfram en R. Peper (2016) 'Cultural managers as "masters of interspaces" in transformation processes – a network theory perspective'. In: *Zeitschrift für Kulturmanagement*, nr. 1, 17-50.
- Gast, W.J. de en A. Quispel (red.) (2021) *Cultuur dichtbij – hoe culturele instellingen in de regio Haaglanden cultuurparticipatie vergroten*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Ilić, M. en F. Farhat (2021) *Supporting relevance: Ideas and strategies for inclusive, fair and flexible arts funding*. Brussel: IETM.
- Jancovich, L. en D. Stevenson (2020) 'Cultural participation, stories of success, histories of failure'. In: *Conjunctions*, jrg. 7, nr. 2, 1-8.
- Kolsteeg, J. en Q. van den Hoogen (2018) *Ruimte: de noordelijke regio en het cultuurbeleid*. Groningen: Universiteit Groningen.
- Kolsteeg, J. (2019) 'Inclusiviteit is de praktijk: Grand Theatre Groningen'. In: *Boekman Extra*, nr. 19, 1-11.
- Meulen, K. van der (2018) 'De diversiteitskwestie in de culturele sector is vooral een kwestie van geld'. In: *Boekman*, jrg. 30, nr. 115, 32-35.
- Raad voor Cultuur (2017) *Cultuur voor stad, land en regio*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2019) *Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- República Portuguesa (et al.) (2021) *Porto santo charter: culture and the promotion of democracy: towards a European cultural citizenship*. Porto Santo: República Portuguesa (etc.).
- Rosenthal U. (2011) 'Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed; Parijs, 17 oktober 2003; Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage'. In: *Tractatenblad*, nr. 151.
- Trienekens, S. (2020) *Participatieve kunst: gewoon kunst in moeilijke omstandigheden*. Rotterdam: V2 Publishing.

Johan Kolsteeg is als docent en onderzoeker verbonden aan de vakgroep Kunst, Cultuur en Media en het Research Institute for the Study of Culture van de Rijksuniversiteit Groningen